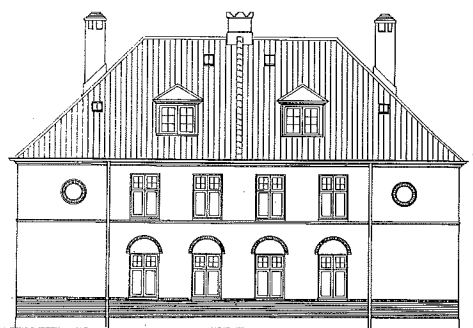
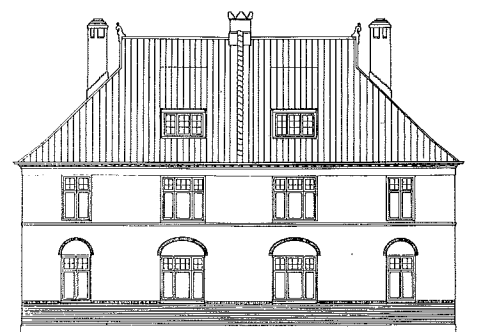
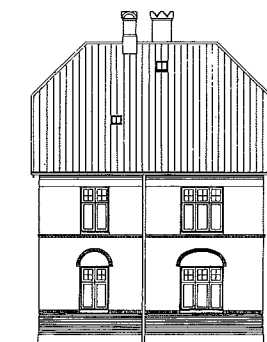

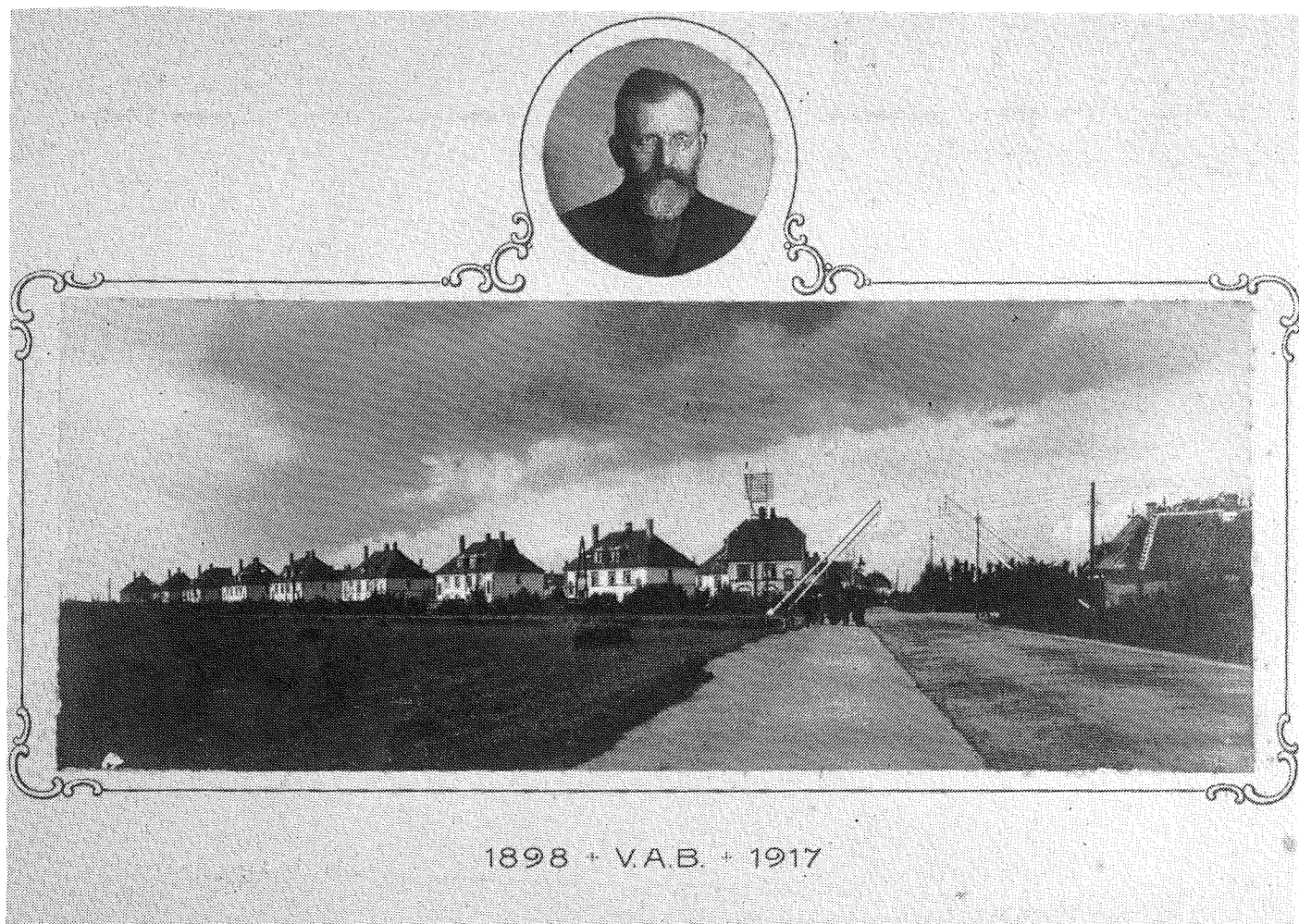
TREKANTEN

Bevar dit hus

UDVENDIG VEDLIGEHODELSE

BYGNINGSBEVARING I TREKANTEN

I øjeblikket er der overalt i Danmark en voksende bevidsthed om, at gamle bygninger har store kvaliteter såvel arkitektonisk som indeklimamæssigt. Mange husejere, firmaer og kommuner, arbejder for og støtter bevaring af bygninger, kvarterer og bydele. Huse føres tilbage til deres oprindelige udseende, renoveres og får måske helt andre funktioner, end de hidtil har haft, som f.eks. Bryghuset og Sukkerraffinaderiet her i Valby. Firmaer sætter kalk og teglsten i produktion igen, alt sammen udfra et fælles ønske om at bevare de særprægede eller kønne bygninger, der skaber et varieret bybillede, og udfra en erkendelse af, at mange af de gamle materialer faktisk er gode og sunde.

"Den Hvide By" i Valby er et kvarter, der i allerhøjeste grad er bevaringsværdigt. Vejenes plan - trekanten - alléernes træer og de velproportionerede og ensartede huse danner en smuk helhed - vores kvarter er enestående både i bydelen og i hele Storkøbenhavn. Når man ejer et hus, der er planlagt til at være en lille del af en samlet bebyggelse, er man nødt til at respektere og værne om de værdier, der ligger i det ensartede. Vi må vedligeholde vores huse efter nogle fælles retningslinier for at bevare helheden og fastholde vores nære omgivelser både miljømæssigt og æstetisk.

Mange af husene er allerede istandsat uden hensyn til de gamle kvaliteter. For eksempel er Dannebrogsvinduer erstattet af store termoruder uden sprosser. Istandsættelserne er sket i en god mening, for kvarteret fremtræder velholdt og ordentligt. Men ud fra

ovenstående synspunkt er der allerede herved tabt væsentlige værdier. Det er bevaringsgruppens ønske og håb, at vi gennem denne - og efterfølgende hæfter - kan videregive den glæde, vi føler over kvarteret og husenes arkitektoniske særpræg og fine detaljer, og at vi ved at udbrede kendskabet til, hvordan kvarteret bør vedligeholdes, kan undgå flere ødelæggelser af husene.

"Den Hvide By" er tegnet af arkitekt Chr. Mandrup-Poulsen (1865-1952). Han havde sin tegnestue i Nygade, og han har tegnet mange kvarterer og huse her i Valby. Den fælles idé ved husenes og kvarterets udseende er hvid, rød og grøn. Grønne var vinduerne, alléernes træer og haverne. Grå var kvistenes flunker, tagrender og nedløbsrør. Der er hvidkalkede mure, røde tegltage, fine røde teglstensudsmykninger over vinduer og under tag. Vinduerne var grønne dannebogsvinduer med små sprosser i øverste del. Hvordan vores 7 typer huse er tegnet, kan ses her på forsiden, og læg mærke til, hvor fint husene passer sammen - delt på langs af de røde bånd mellem stuen og 1.sal - en detalje, der er meget vigtig for harmonien i de store huses arkitektur.

Der er tre områder: mure, tage og vinduer, vi i første omgang vil beskrive, for disse er de særlige karaktertræk ved Trekanten, og det er dem vi vil bevare fra nye bemalinger, nye udformninger eller forkerte materialer.

Gå selv en tur rundt i Trekanten. Prøv at lægge mærke til detaljerne: de ensartede træk og de forskellige ændringer, der er sket ved de enkelte huse. Nogle af ændringerne er i overensstemmelse med - andre i konflikt med husenes oprindelige arkitektoniske ide.

KALKNING

Husene i Trekanten er oprindelig hvidkalkede. Murene er bygget af de billigere gule mursten, derefter vandskurede og kalkede. Den hvide overflade brydes af dekorationer i røde sten, og der er røde buer over vinduer, gesimser og tværgående bånd mellem stue- og 1. etage. Sokler og andre detaljer kan være i røde sten. Alt dette er med til at give husene deres charmerende præg.

Desværre er der mange huse, hvor de røde sten er kalket eller malet over. Ligeledes er husenes overflader efterhånden noget uensartede. Nogle huse er malede, andre har fået strukturoverflade og endelig er andre malet i nuancer, der ikke er kalkhvide men grå eller gullige.

I vores ønske om at bevare Trekanten, som det oprindelig var meningen, nemlig som et lyst og grønt åndehul med ensartede fællestræk for husene, kan bevaringsgruppen kun anbefale kalkning.

Kalk er et af de ældste materialer til overfladebehandling, og er stadig det bedste til murede facader. Et godt resultat kræver naturligvis, at kalkningen er rigtigt udført og ordentligt vedligeholdt.

Kalken er meget holdbar trods den tiltagende forurening af atmosfæren. Kalken skader ikke en underliggende muret overflade. Kalken er den mest diffusionsåbne af alle overfladebehandlinger, d.v.s. at den tillader at al den fugt, der dannes inde i huset (kondens), kan trænge ud gennem murværket. Kalk er desuden et billigt produkt, og endelig har kalken ikke alene mange praktiske egenskaber, men kalkkrystallerne er i besiddelse af den højeste lysbrydningsevne, hvilket gør, at en kalket væg er meget levende og smuk at se på.

NEDRENSNING FØR KALKNING

Mange af Trekantens huse er malet med plastikmaling, andre har så mange lag kalk, at en grundig nedrensning er påkrævet, hvis de nye lag skal kunne hæfte på. Det er et hårdt arbejde, der enten kan udføres manuelt eller med en højtryksspuler.

Til manuel rensning kan man skrabe med en spartel, et skuffejern eller en stor stålborste. Højtryksspuling kræver en god del erfaring, da der er fare for, at de underliggende fuger og sten tager skade, og vi anbefaler, at man lader en fagmand udføre arbejdet.

REPARATION AF MURVÆRK

Alle reparationer skal udføres med en ren kalkmørtel, d.v.s. en blanding af :

1 del kulekalk

1,5 del bakkesand

1,5 del strandsand

Det røres godt op, og der tilsættes ikke vand, idet kulekalken dvs vådlasket kalk, der har været lagret i flere år i en kalkgrube, indeholder den rette mængde vand. Kalkmørtel er dejlig nem at arbejde med, og kan varmt anbefales også til andre reparationsarbejder. Mørtel med cement må ikke anvendes, da kalken ikke binder på cementmørtelen.

Hustype

Når facaden er afrenset og pudslaget er repareret evt. vandskuret påny, er forudsætningerne for en god og holdbar kalkning i orden.

KALKNING

Skal udføres under fugtige vejrforhold - luftfugtighed ikke under 65.

Ingen frost de første uger efter kalkningen.

Ingen direkte sol på den mur, der skal kalkes, hverken under arbejdets udførelse, eller de første timer efter. (Kalken falder simpelthen af i flager).

Kalken skal være langtidslagret, vådlæsket kulekalk

Muren skal stryges over med kalkvand før og efter kalkningen. Det stabiliserer overfladen og mindsker afsmitningen. Kalkvand fremstilles således: 7,5 liter kalkdej røres op med 50-60 liter vand. Efter 1 døgn er kalken sunket til bunds, og vandet ovenover er kalkvand.

Kalkmælken (strygefærdig hvidtekalk) skal være så tynd, at man kan se sin negl igennem den.

Der stryges normalt 2 gange.

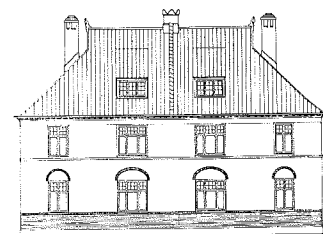
En kalkning udført efter disse retningslinier skal gentages det efterfølgende år (altså kalkvand, kalkmælk, kalkvand).

Derefter vil det nykalkede hus kunne holde sig flot i de næste 6-7 år.

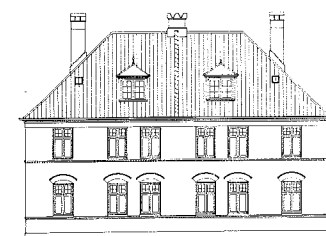
RENSNING AF MURSTEN OG DEKORATIONER

De røde murstensdekorationer skal renses med en våd svamp, inden kalken er tørret ind. Er skaden sket, og er der hvide stænk på de forkerte steder, findes det et specialmiddel til afrensning af murværk. Tidligere brugtes en saltsyreopløsning, men dette må frarådes, da murværket kan blive ødelagt.

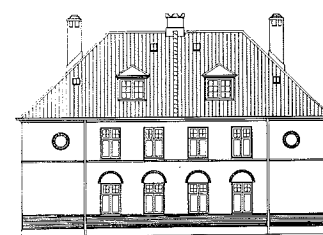
Denne fremgangsmåde med rigtig udført kalkning, er der heldigvis nogle få murere, der stadig kan udføre, og efterspørgslen efter denne gamle håndværksmetode er i stigning i disse år.

A

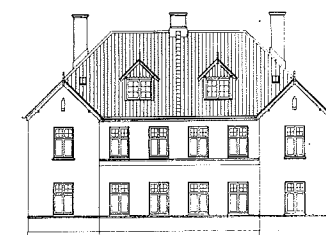
B

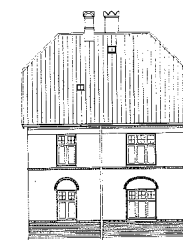
C

D

E

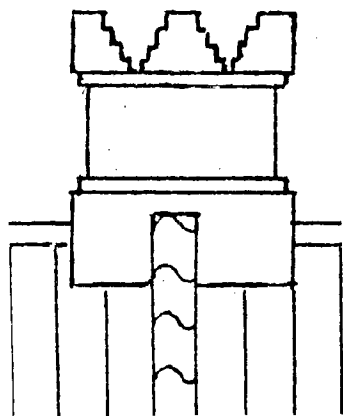
F

G

TAGE OG KVISTE

Husene er bygget med tegltag. De fleste af de oprindelige tage ligger endnu på husene. Enkelte steder er hele taget blevet udskiftet, men valget af materialer er ikke altid sket i overensstemmelse med bebyggelsens karakter.

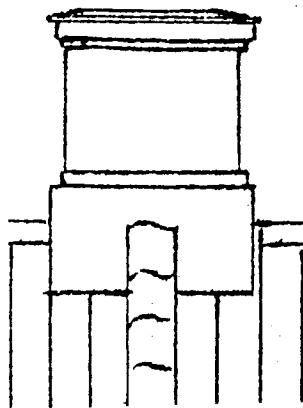

Tegl er et meget gammelt, gennemprøvet tagmateriale, som har bevist sin holdbarhed i århundreder.

Der findes således i dag byhuse i de danske købstæder med tegltage, der er op til 300 hundrede år gamle, og som stadig er smukke og tætte.

Tagenes form, de røde tegltagsten og tagets tilslutning til huset er en væsentlig del af husenes karakter. For den samlede bebyggelse er enhver ændring af materialer og udformning af både tage, kviste og skorstene et meget følsomt og ømtåleligt område.

Mon Chr. d. IV's bygninger havde holdt til 400 hundrede års vind og vejr, hvis der ikke var brugt ægte tegl?

TAGE

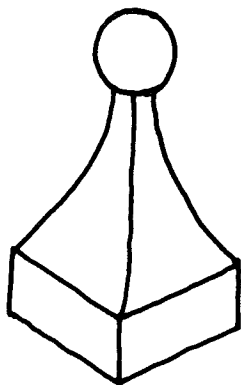
Teglstenene på taget har den karakteristiske røde farve, og teglmaterialet gør, at tagstenene får en patina, der bliver smukkere og smukkere for hvert år, der går.

Taget skal naturligvis efterses og vedligeholdes ligesom resten af huset. Ingen steder i Trekanten er selve tagstenene blevet for "gamle", men tagsten kan revne eller gå i stykker og må skiftes ud. De fleste problemer med tagene er manglende tæthed omkring rygsten, skotrender, brandkamme, skorstene og inddækninger omkring kviste, tagvinduer og TV-antenner. Af den grund skal man tænke sig om 2 gange, før man overvejer at udskifte hele taget, for det er en meget bekostelig reparation.

SKORSTENSTYPER

Med hensyn til reparation af tag og inddækninger må vi henvise til en fagmand, ikke mindst på grund af højden, arbejdet må forgå i.

Man kan dog i nogle tilfælde udbedre mindre utætheder i zinkinddækningerne m.m. med asfaltkit. Dette er dog ikke en permanent reparation, men en midlertidig løsning, som kan holde et par år.

KVISTOPSATS

Hvis det er absolut uundgåeligt at skifte hele taget ud, er der kun et valg - tegltagsten. De gamle tagsten fremstilles desværre ikke mere, men kan dog købes brugt. Rygsten er derimod umulige at finde brugte, - vi håber, at et teglværk finder ud af at sætte dem og tagstenene i produktion igen - behovet er der, og det bliver større og større i de kommende år.

Hvis en tagudskiftning er helt uundgåelig, kan kun anbefales Romerfalgtagsten K21, som er en meget tæt tagsten uden behov for understrykning. Næsten alle de tagudskiftninger, som er sket i

Trekanten, er heldigvis sket med Romerfalstagsten K21, og alt andet er uacceptabelt.

KVISTE

De oprindelige huse er bygget med kviste i taget i 5 af de 7 hustyper. Der findes 3 slags kviste: taskekviste med tegl på kvisttaget (repræsenteret i hustype A), sadeltagskvist med tegl og træbeklædning i gavlen (repræsenteret i hustype E) og en valmet sadeltagskvist med zink på taget (repræsenteret i hustyperne B, C og G). Nogle af kvistene har haft yderligere udsmykning, idet hustype B og G på kvisttaget har en lille fint udført zinkopsats med en zinkkugle i toppen. Sadeltagskvisten i hustype E er afsluttet med et udskåret træstykke i svungen facon. Enkelte steder sidder disse særlige udsmykninger endnu - pas godt på dem !

Mange af kvistene i kvarteret har ved reparation undergået mere eller mindre heldige forandringer. Flunkerne er nogle steder blevet beklædt med for eksempel profilbrædder, som får de relativt små kviste til at virke tunge og klodsede, og andre kviste er udstyret med vinduer i siderne m. v. Generelt må kvisten vedligeholdes med de oprindelige materialer og med respekt for husenes proportioner og alder. Og endnu engang et hjertesuk - vinduerne i kvistene er altfor mange steder erstattet med termovinduer i et stort stykke.

OVENLYSVINDUER

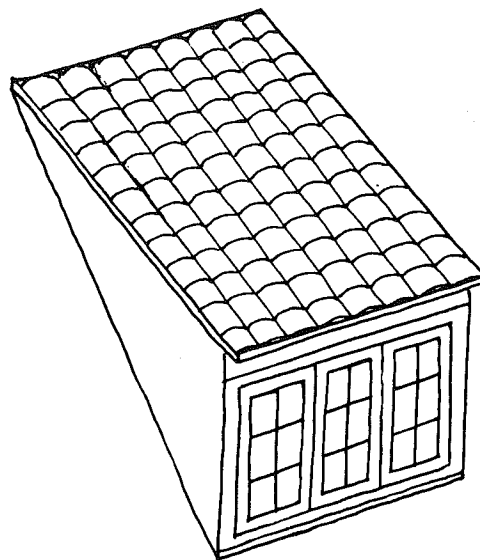
Hvis man vil have ekstra lys i tagetagen, bør man ikke sætte et enkelt stort Veluxvindue i, men hellere vælge 2 små. De bør naturligvis placeres under hensyntagen til ligevægten og harmonien i taget. Andre byggeforeninger har forbud mod Veluxvinduer i tagfladen mod gaden, og egentlig burde det vel også blive indført her i Trekanten.

Udover de oprindelige kviste er der sket en del tilbygninger af en kvist i gavlen for at give plads til et toilet og give lys i tagetagen. Disse ekstra kviste i gavlen er en væsentlig forbedring af boligen i tagetagen, men deres udformning skal selvfølgelig også være i harmoni med bygningens alder og øvrige udseende.

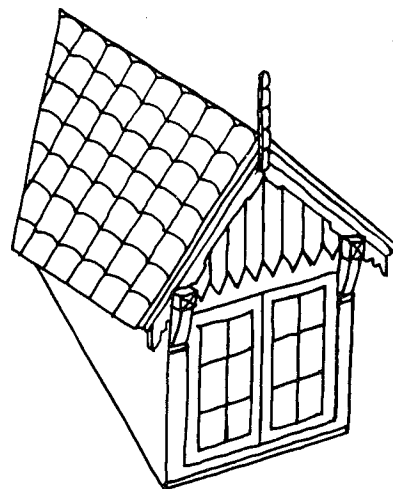
SKORSTENENE

Skorstenspiberne midt på husene er opbygget som traditionelle skorstene med en tydelig opdeling i sokkel, skaft, udkrænkning og afdækning

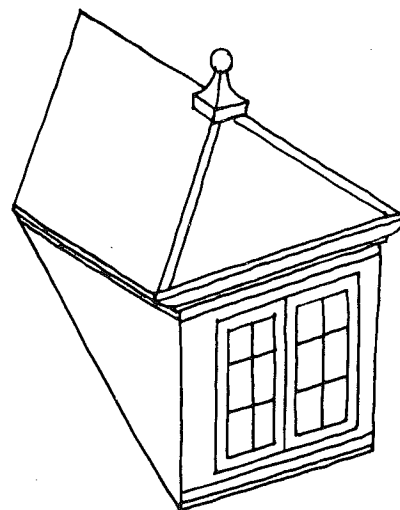
Skorstene indgår helt bevidst i husets arkitektoniske opbygning, hvor pibens størrelse, udsmykning og placering på tagryggen er nøje afstemt. Mange nye skorstenspiber bliver imidlertid udført som stort og bastant murværk, uelegante klodser på taget. Når der for eksempel indlægges fjernvarme, forsvinder alt for mange skorstenspiber fra tagene. Det er synd, fordi noget af husets kulturhistorie rives væk, ligesom taget mister den stolthed og rejkning, som en skorsten kan give. De høje skorstene er tilsvarende en del af husets udtryk, og alt for mange er blevet fjernet, fordi de ikke mere er i brug.

TASKEKVIST

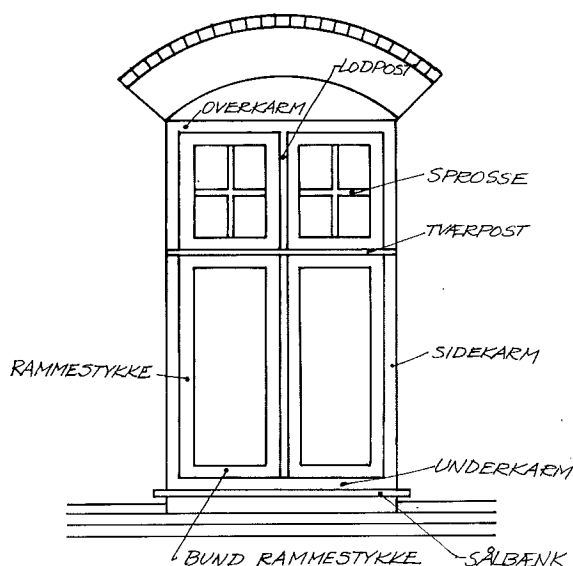
KVIST MED
SADDELTAG

KVIST MED
AFVALMET TAG

VINDUER OG DØRE

Trekantens huse var oprindelig udstyret med Dannebrogsvinduer, sidehængslede og enkeltvis oplukkelige. De er i to eller tre fag, og alle med småsprossede vinduer i øverste del. Kvistenes vinduer var i to eller tre fag og med små ruder.

OPRINDELIGT VINDUE

Ved en hurtig optælling er der ganske få huse, der stadig har de originale vinduer i facaden- omkring 15 ud af 81 huse. Hvis kvistvinduerne ikke tælles med, er tallet dog knap så nedslående. Vinduer er skiftet ud måske af hensyn til isolering eller lettere vedligeholdelse- eller måske fordi store ruder er lettere at pudse! Nogle steder har man (forgæves) forsøgt at bevare Dannebrogsvinduetts fine proportioner i termovinduer, men vinduesrammerne bliver bredere og mere klodsede pga glaslisterne- og desuden er en ituslået eller punkteret termorude dyr at erstatte. Andre steder er lod- og tværposter blot attrapper. Begge løsninger er ringe i forhold til de originale vinduers arkitektoniske og praktiske fortrin, og store materiale- og håndværksmæssige værdier er gået tabt.

Det må derfor være et mål at få Trekantens vinduer ført tilbage til deres oprindelige udseende, og at bevare de originale vinduer, der er tilbage.

De gamle vinduer er udført i kernetræ, dvs. træ med tætte årringe. Kernetræ kommer fra træer, der har vokset i 120-150 år før opskæringen. Dets hårdhed gør det meget stabilt, stærkt og modstandsdygtigt overfor sol, vejr og vind og insektangreb. Det siger sig selv, at træ af denne kvalitet er meget kostbart at anskaffe i dag.

VEDLIGEHOJDELSE.

De originale vinduer skal selvfølgelig vedligeholdes og repareres rigtigt.

Rådne dele- specielt underkarm og underramme kan udskiftes af en snedker.

Beslag renses, rustbeskyttes og fastgøres med evt. nye rustfri skruer.

Vinduesrammen må ikke gå stramt i falsen- der må gerne være 2-3 mm luft.

Ituslåede ruder skiftes ud- gerne med andet gammelt glas- der er faktisk en synlig forskel mellem nyt og gammelt glas.

Gammel, løs kit fjernes, og der gives et strøg linolie eller oliemaling før kitning med ny linoliekit.

Her kan det være en fordel at efterse og udskifte de indvendige hasper.

Nu kommer vi til malingen.

Løs maling fjernes- renses evt. helt af med en varmeblæser eller brænder. Pas på, at varmen ikke sprænger ruderne.

Vinduerne vaskes af med salmiakvand eller lignende.

Rammerne slibes.

Ubehandlet træ grundes.

Der gives to lag maling ud- og indvendigt. Det er her vigtigt, at

malingen tørrer mellem de to strygninger. Husk at forsegle kittern med malingen, dvs at man maler en millimeter ind på ruden.

MATERIALER TIL MALING.

Oprindelig var Trekantens vinduer grønne og malet med oliemaling. Oliemaling trænger dybt ind i træet og udvides under tørringen, således at revner fyldes ud, og den hænger godt fast. Oliemaling giver den flotteste overflade og fås i hvid, grøn, dæmpet rød og andre nuancer, der passer godt til husenes alder.

At nøjes med at behandle rammerne med udvendig træbeskyttelse er ikke tilstrækkeligt. Træet virker mat og dødt, der er intet samspil mellem vinduet og de mørke ruder. Træbeskyttelsen skal desuden fornyes efter få år - en omhyggelig gang oliemaling kan holde 5-8 år.

Det er her nødvendigt at påpege, at selvfølgelig skal det enkelte halve hus have vinduer i samme nuance, og at samme type maling skal være brugt på alle etagerne.

Det bedste ville være, hvis husenes ejere to og to kunne finde en fælles farve på vinduerne for det sammenbyggede hus.

ISOLERING.

Hvis de oprindelige vinduer forsynes med oplukkelige forsatsrammer på fast karm, bliver isoleringsevnen større end de moderne termoruder. Dette skyldes, at den større mængde luft mellem de to glaslag isolerer mere, forsatsrammen skal blot isolere helt tæt til indad. Bemærk her, at der skal være ventilation udad for at forhindre dugdannelse og råd. Flere huse har fået fremstillet forsatsrammer efter mål, og der er fine erfaringer med denne pæne og prismæssigt overkommelige løsning.

ÆNDRING AF FACADER.

Ved udskiftning eller etablering af havedøre, franske altaner mv. er dette kun acceptabelt, hvis husenes proportioner respekteres. Dette medfører, at kun de oprindelige murhuller benyttes, og at glaspartiernes proportioner tilpasses vinduernes proportioner.

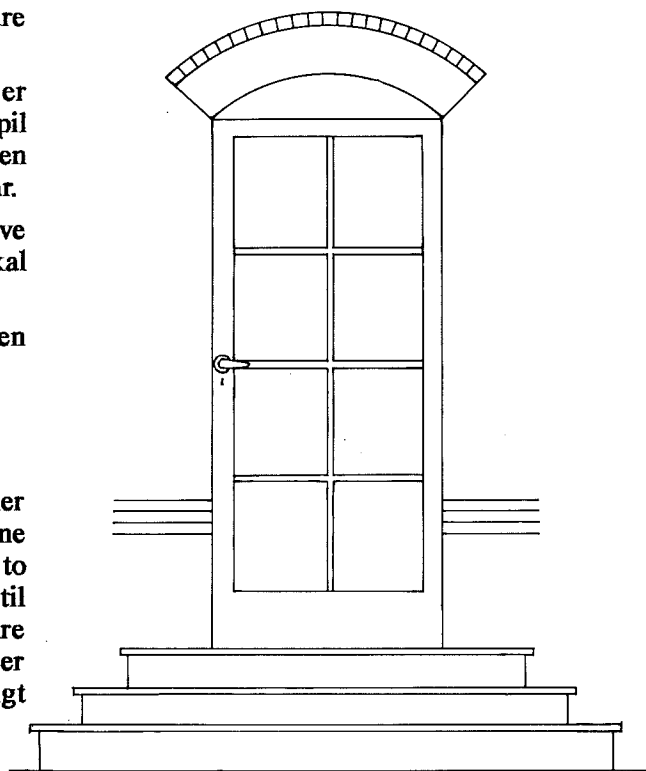
HOVEDDØRE.

Trekantens hoveddøre er ligesom vinduerne et væsentligt arkitektonisk element i den samlede bebyggelse.

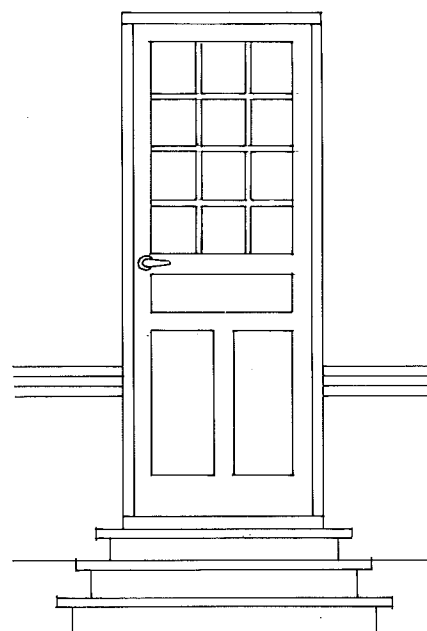
Oprindelig var der fyldningsdøre i træ med en småsprosset rude i den øverste del. Ruden i døren gjorde, at indgangen var venlig og imødekommende, man kunne se ud og ind, og der kom lys til trapperummet.

Hvad angår materialer og håndværksmæssige kvaliteter er dørene uerstattelige. Gamle døre skal bevares og holdes ved lige. Utætheder kan afhjælpes med tætningslister, ringe på hængslerne og nogle høvlstrøg forneden. Skæve døre kan også rettes op med specielt værktøj (dørpretter).

For malingen gælder de samme retningslinier, som for vinduerne. Døren afrenses, ruderne gøres tætte, evt. påsættes en ekstra rude indvendigt. Al den gamle maling kan så renses af med en varmeblæser (pas på ruderne). Når man maler fyldningsdøre kan det være en fordel først at male fyldningerne, dernæst de vandrette og til

TERRASSEDØR INDSAT
I VINDUESÅBNING

OPRINDELIG HOVEDDØR

sidst de lodrette strøg. Hvad angår valg af maling er oliemaling også her den bedst egnede, ingen andre malingstyper fremhæver gedigent snedkerarbejde så fint.

For at forhindre råd og fugt er det vigtigt, at dørtrin og trappesten har fald udad, og at hoveddøren har en velfungerende vandnæse.

Mht valg af farver bør man vælge de samme nuancer som til vinduerne. Der er mange muligheder for at give et indbydende førsteindtryk af boligen.

UDSKIFTNING.

Hvis det er påtrængende nødvendigt, at skifte en hoveddør ud, er det kun acceptabelt, hvis den nye dør har samme udseende og stil som oprindeligt.

LITTERATUR OG ADRESSER

"Byhuset"

Redaktion Curt Von Jessen, Niels-Holger Larsen m. fl. Gyldendal 1980.

"Information om bygningsbevaring"

Planstyrelsen juni 1991. (Kan lånes hos foreningen)

"Boligens vedligeholdelse"

Lars Klint. Gyldendal 1984.

"Valby - bevar mig vel"

Peter Olesen. Borgen 1988.

Diverse pjecer fra Byggecentrum.

Dr. Neergårdsvej 15, 2970 Hørsholm. Tlf. 45 76 73 73.

Diverse pjecer fra KommuneInformation.

Vester Farimagsgade 19 1606 Kbh. V. Tlf. 33 11 42 20.

Materialer til Kalkning:

Rødvig Kulekalk/Skandinavisk Jura-Kalk Aps. "Kronhøj"
Kronhøjvej 10, 4660 St. Heddinge. Tlf. 53 70 30 00.

Genbrugstræ og tegl:

E. Jacobsen og søn. Artellerivej 75, 2300 Kbh.S. Tlf. 31 57 47 56.

Kaj Jensen. Thorvaldsensvej 26, 4200 Slagelse. Tlf. 53 52 38 12.

Tegl:

Kalk og Teglinformation. Teglbækvej 20, 8361 Hasselager. Tlf. 86 28 38 11.

TREKANTENS BEBOERGRUPPER

Energi- og miljøgruppe: Marianne V.A. 4.1. 31466246

Lokalhistoriegruppe: Tine N.A. 12. 31175359

Bevaringsgruppe: Ida S.A. 16. 31467413

Aktivgruppe: Gitte V.A. 17. 31173117

Hvis du vil være med i gruppernes arbejde, så kontakt en af ovenstående.

"Trekanten - bevar dit hus" er det første resultat af Bevaringsgruppens arbejde, og hæftet udsendes til alle husejere i Trekanten.

Bevaringsgruppen begyndte sit arbejde i marts 1990, og vi håber, at hæftet vil være til nytte og inspiration for alle Trekantens beboere og vil være med til at bevare de smukke gamle huse.

"Trekanten - bevar dit hus" er udarbejdet af Gyda Andersen, Ida Duelund Mortensen, Per G. Nørgård og Kamma Wilhjelmsen. November 1991.